

Slovanské nebo – idyla v Hurbanovom diele Slovensko a jeho život literárny

Irena Bilińska

Bilińska, I.: Slavic Heaven – the Idyll in Hurban’s Work Slovakia and Its Literary Life

SLOVENSKÁ LITERATÚRA 65, No. 1, p. 1 – 14

**Key words: idyll, utopia,
Romanticism, Slavdom, continuity of
the national evolution**

The paper focuses on tracking the idyllic topoi in historiosophical work by Jozef Miloslav Hurban *Slovensko a jeho život literárny/Slovakia and its Literary Life*, in which Slovak literary science emphasized the idea of continuity of the development of Slovak culture and literature. The deconstruction of the idyllic topoi shows that it is the idyll that is the important part of the ideological construction of Hurban’s work. The idyllic topoi in connection with mystification of the past enabled him to create the idea of continuity between the present times and the Great Moravian cultural legacy. The idyllic codes can be found in Hurban’s depiction of the Slovak territory, Slovak nation, and its cultural evolution. The ethic and esthetic values of the idyll became the base of Slovaks’ created collective identity. The idyllic language is part of the Romantic national myths, especially the myth of folksiness, the Great Moravian myth and the myth of the thousand-year-long yoke. Hurban’s idea of continuity of national culture, the connection between the „cradle of Slavs“ and the writer’s present times, and especially the utopia of Slavic future in the form of „Slavic heaven“ is based on idyllic topoi and Slovak Romantic myths.

**Kľúčové slová: idyla, utópia,
romantizmus, Slovanstvo,
kontinuita národného vývoja**

Podľa Mareka Zaleského sú všetci básnici pokračovateľmi idylického žánru.¹ William Empson tvrdí, že idyla dokáže „urobiť jednoduchým to, čo je komplikované“.² Alina Witkowska, autorka viacerých publikácií venovaných idyle,

1 ZALESKI, Marek: *Echa idylli w literaturze polskiej doby nowoczesności i późnej nowoczesności*. Kraków : Universitas, 2007, s. 8.

2 EMPSON, William: *Some Versions of Pastoral*. London : Penguin Books, 1966, s. 19.

zdôrazňuje, že v priebehu stáročí bol idylický žáner podrobovaný skoro neobmedzeným modifikáciám a transformáciám tak, že literárny kód idyly mohol niest úplne iné obsahy, než boli tie pôvodné. Vďaka tomu idyla pretrvala dodnes a nedostala sa do úzadia ako napríklad epos.³ Podobne tvrdí Dariusz Śnieżko: „Tolerantná, expandujúca norma tohto literárneho druhu bola jednou z podmienok, ktoré umožnili idyle ovplyvňovať predstavivosť tvorcov aj mnohé roky po tom, ako vyhasla jej klasicistická podoba.“⁴ Idyly možno považovať za vzorec literárnosti,⁵ kde „konvencia sa stáva zdrojom invencie“.⁶

V tejto súvislosti vzniká otázka, ako môžeme identifikovať idyly, keď vieme, že jej hranice nie sú presné a idylické scény nájdeme aj v takých útvaroch ako je epika, dráma a historiozofické texty. Ako tvrdí A. Witkowska, stálymi zložkami idylického sveta sú toposy: príjemná atmosféra, milý priestor, dedina, demokratický prístup k hrdinom, jednoduchí ľudia, deti, starci, zvieratá. Život ako sen, ilúzia ako skutočnosť. Do novodobej kultúry idyla vniesla predstavu o krajine večného šťastia, o zlatom veku ľudstva, ktorý bol kedysi na zemi, ale neskôr, následkom civilizačných zmien a spoločenskej nespravodlivosti, sa stratil.

Romantici dekonštruovali idyly, usmrtili jej konvenčnú podobu, súčasne však rozšírili jej formu tak, že je dodnes prítomná v literatúre. Romantizmus zavrhol idylickú sentimentalitu. Miesto nej obnovil vieru v mravný poriadok, ktorý hľadal v čistej, civilizácii neskazenej prírode. Vzťahoval idylickú sémantiku k spoločným a politickým udalostiam. Mravná a estetická utópia ľakala nielen básnikov, ktorí s obľubou zobrazovali motív Arkádie, ale aj tvorcov iných žánrov, ktorí využívali idylickú sémantiku. Mýtus Arkádie povzbudzoval predstavivosť spoločenských utopistov, ako bol napr. Jean Jacques Rousseau, ktorý zavrhol teóriu pokroku a vyzýval k návratu k prírode. V 19. storočí boli plány idylického usporiadania sveta odpoveďou na neistotu spôsobenú vojnami a národnostným súperením.

Mňa bude zaujímať, ako boli v slovenskom romantizme, ktorý bezprostredne nadväzoval na tvorbu Jána Hollého (tradícia Theokrita, Vergília), ako aj na nemeckých romantikov (Schiller, Goethe, Herder), využívané idylické toposy. Predmetom môjho výskumu bude historiozofické dielo Jozefa Miloslava Hurbana *Slovensko a jeho život literárny*.⁷ Táto esej bola koncipovaná ako svedectvo existencie slovenského národného ducha v dejinách a súčasne aj ako obrana kodifikovaného národného jazyka a projekt budúcej existencie Slovákov. Hurbanova esej je považovaná za jedno z najdôležitejších diel slovenskej literárnej histórie a literárnej kritiky. Slovenská literárna veda hodnotila v nej ideu kontinuity slovenskej národnej kultúry, ktorú Hurban vytýčil od čias Veľkomoravskej ríše až do polovice 19. storočia. Rudolf Chmel tvrdil, že Hurbanove „Dejiny literatúry sú mu

3 WITKOWSKA, Alina: Wstęp. In: WITKOWSKA, Alina: *Idylla polska. Antologia*. Wrocław - Warszawa - Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1995, s. IX - XIII.

4 ŚNIEŻKO, Dariusz: Sielanka jako teoria fikcji. In: DĄBKOWSKA-KUJKO, Justyna - KRAUZE-KARPIŃSKA, Joanna (eds.): *Staropolskie Arkadie*. Warszawa : IBL, 2010, s. 12.

5 Zaleski, c. d., s. 8.

6 Witkowska, c. d., s. IX.

7 Publikovaný bol v časopise *Slovenské národné pohľady na vedy, umenia a literatúru* v rokoch 1846, 1847 i 1851. Všetky citácie pochádzajú z diela HURBAN, Jozef, Miloslav: *Slovensko a jeho život literárny*. Bratislava : Tatran, 1972.

v malom i dejinami národa, v širšom dejinami kultúry všeobecne“.⁸ Podľa Tomáša Horvátha Hurbanovým cieľom však nebolo písať dejiny, čiže „prepísať ich ešte nevyrozprávaný príbeh (mlčiaci a kdesi čakajúci na vyrozprávanie), ale že písanie dejín znamená istú interpretačnú, „odhaľujúcu“ aktivitu. Treba odkrývať zakryté, prenikať do hĺbky“,⁹ v súlade s Hurbanovou tézou: „*jesto tajný život v národoch, ktorý sa tvorí na spodku, hlboko pod tými zjavmi, ktoré svet vída a čuje*“ (s. 97).

Mojím cieľom bude zistiť nakoľko idylické toposy ovplyvnili Hurbanov projekt kontinuity vývoja národného ducha. Budem odpovedať na otázku: ako sa hodnotový systém idyly vzťahuje k dejinnému vývinu slovenského národného sebauvedomenia, či idyly možno považovať za relevantnú časť slovenskej národnej sebaidentifikácie.

Loci amoeni

Arkádia môže byť zároveň mentálnym, duševným, náladovo-emocionálnym priestorom, ako aj predstavou konkrétneho miesta, kde sa spája životná krása s pocitom bezpečia.¹⁰ V centre idylického mikrokozmu je *locus amoenus*, útulné, bezpečné zákutie. U Theokryta to bola dedina, u Vergília mýtická krajina, pozemský raj, v ktorom život príjemne plynul uprostred prírody, v pocite úplnej slobody.

V 19. storočí, ako tvrdil Jean Paul Richter, ale aj Kazimierz Brodziński, poľský teoretik selanky, dedinská scenéria už nebola nevyhnutnou podmienkou idyly. Podľa nich „Arkádia môže existovať všade, ale idyla si vyžaduje estetické a mravné predpoklady“.¹¹ S mravnými predpokladmi priamo súvisí požiadavka striedmosti, ktorú Jean Paul pomenoval ako *Beschränkung*. Podmienka striedmosti, resp. obmedzovania, sa týkala nielen morálky, ale aj priestoru.

Locus amoenus je malý priestor, ktorý je vydelený z vonkajšieho sveta. J. M. Hurban skôr než pristúpil k zaznamenávaniu evolúcie slovenského sebauvedomovania, vymedzil priestor obývaný Slovákmí. V úvode poznamenal: „*sme samé Slovensko na čelo postavili*“ (s. 17). Hurbanov priestor vlastní pevný hodnotový systém, ktorý zodpovedá mravným a estetickým požiadavkám idyly. Podľa idyly je pekné to, čo je malé, útulné, komorné, obmedzené, čo môže fungovať ako oáza, resp. záhradka. Hurban zobrazoval Slovensko nasledovne: „*Zavreté doliny, z ktorých každá je jeden malý, v sebe zavretý svet, vyšavy a nižiny skalami obohnané alebo von do sveta vybiehajúce, celá tá velebnosť kráľovská a útulná kútkovitosť tatranská, určujúca slovenského človeka, všetko toto dľa svojej zvláštnosti zozvlášťňuje, oddeľuje a zjednotlivuje ľudí*“ (s. 29). J. G. Herder, tvoriac koncepciu národnej kultúry, hovoril o ostrove. Slovenská národná záhradka bola už Jánom Hollým pomenovaná ako kolíska nielen Slovákov, ale aj všetkých Slovanov. Hurban to potvrdzuje na viacerých miestach: „*tatranské kraje zdajú sa nie nepodobnými byť koliske všetkých Slovanov*“ (s. 33). Po páde veľkomoravskej ríše mladí, „čerství“ Slováci žili ukrytí v „*hlbokých kolískach tatranských*“ (s. 46). Kolíska zosobňuje pocity istoty a bezpečia,

8 CHMEL, Rudolf: *Dejiny slovenskej literárnej kritiky*. Bratislava : Tatran, 1991, s. 60.

9 HORVÁTH, Tomáš: *My a TA 3 (Hurbanovo Slovensko)*. In: *Rétorika histórie*. Bratislava : Veda, 2002, s. 180.

10 DĄBKOWSKA-KUJKO, Justyna – KRAUZE-KARPIŃSKA, Joanna: *Slowo wstepne*. In: DĄBKOWSKA-KUJKO, Justyna – KRAUZE-KARPIŃSKA, Joanna (eds.): *Staropolskie Arkadie*. Warszawa : IBL, 2010, s. 8 – 9.

11 Witkowska, c. d., 1995, s. IX.

ale aj vývojové štádium subjektu, pre ktorý je domovom. Alina Witkowska tvrdí, že „idylické črty sa vzťahujú na skoro celý romantický sen o počiatkoch existencie národov“.¹² Pre taký priestor je príznačná jednoduchosť a pevný systém hodnôt. V takomto prírodnom priestore je koncentrované svetonázorové úsilie Hurbana. Slovenské územie je jedinečné aj preto, lebo zosobňuje vlastnosti, ktoré nie sú inde. Vďaka nim je slovenské územie hodnotnejšie ako okolitý svet: „*A Slovák ľúbi svoje Slovensko, toto Slovensko, tuná v malých táhoch opísané, ľúbime si tieto svoje krásne, divné, obrovské nebeské Tatry naše. Lúbim ťa, vlasť moja spanilá, ľúbim ťa, kraj môj rodný, domáci, spanilý*“ (s. 28). Slovensko ako kolíska Slovanov je výnimočné aj uprostred slovanského sveta. Peter Marinelli hovorí, že túžba úniku od civilizácie je v skutočnosti túžbou po vyslobodení z nadvlády zla, ktoré spôsobila civilizácia.¹³ V romantizme zárukou pokroku, vývoja a nádeje na budúcnosť nebola civilizačná vyspelosť, ale mravná dokonalosť. Slovenskú národnú oázu Hurban vytrháva z politických, mnohokultúrnych reálií habsburskej monarchie a zo západných vplyvov. Oslobodzuje svoju otčinu z nenárodných politických väzieb a podobne ako ostatní slovenskí romantici považuje prírodu za zosobnenie národnej idey a národnej kultúry. Príroda stotožnená s národným územím bola v slovenskom romantizme popri jazyku základnou podmienkou konštituujujúceho sa moderného národa. Podľa neho „*Tatry sú skamenelá, v tvrdej hmote vtelená idea Slovenska*“ (s. 19), ktoré „*ozaj len nám Slovákom sa klonia*“ (s. 22). V národnej záhrade vládne slovenský národ preplnený národným duchom, ktorého sila sa vzmáha v súlade so štádiom jeho národného a slovanského uvedomenia. Úlohu ohrady, ktorá by stála na strážii slovenskej národnej oázy a vývinu národného ducha v Hurbanovej koncepcii, plnia nielen prírodné úkazy, ale najmä jazyk, najprv starosloviencky, neskôr biblická čeština, slovakizovaná čeština až po uzákonenú slovenčinu.

Dôležitou vlastnosťou idyly je kontinuita. Ako poznamenáva A. Witkowska „[p]ríznačná pre romantizmus retrospektívna prestava o kmeňových začiatkoch vždy mala tvar idyly“.¹⁴ Príroda je pre Hurbana zárukou kontinuity, je svedectvom, že Slovensko je dedičom a pokračovaním „kolísky Slovanov“. Pamäť o zlatom veku je aj zdrojom nostalgie za dokonalým usporiadaním sveta ako rajskej záhrady. Je túžbou po období pred histórie: „*V pohľade na túto svätú zem našich otcov, na túto kolísku všetkých Slovanov, na tieto sväté oltáre kráľovských Tatier obživí sa duša moja, v pohľade tom leží večne čerstvá sila silu rodiaca. Sú to tuná na Slovensku zakliate zámky svätých, vnútorných svetov duše slovanskej*“ (s. 18).

Zlatým vekom bolo pre romantikov obdobie Veľkomoravskej ríše, v ktorom sa vyvinulo staroslovienske písomníctvo. Prostredníctvom jazyka a kresťanskej liturgie si Slováci mohli uchovať pamäť o veľkomoravskom a praslovanskom období. Pamäť na tamto obdobie pretrvala v jazyku, v ľudových piesňach a v náboženstve. Opravdivé národné sily, ktoré udržali toto dedičstvo sa zachovali po páde Veľkomoravskej ríše iba vďaka tomu, že národné jadro bolo uchované v pre iné kultúry nedostupných tatranských údoliach: „*My teda, Slováci, bárs sme od časov poväľania kráľovstva slovenského (r. 907) boli ticho ukrytí v hlbokých tatranských dolinách*“ (s. 9). Národný priestor je v Hurbanovom eseji výnimočný, lebo

12 Tamže, s. XXXIX.

13 MARINELLI, Peter V.: *Pastoral. The Citical Idiom*. London : Methuen Books, 1971, s. 11.

14 Witkowska, c. d., s. XXXIX.

zosobňuje také hodnoty, ktoré sú príznačné pre ľud, ktorý ho obýva: „*Slováci s touto vrúcnou láskou k Slovenku spájajú aj dáku všeobecnosť darov a svojej povahy*“ (s. 28).

Podstatnou vlastnosťou idyly je harmónia „ako ideál, vo filozofickom a v estetickom význame“.¹⁵ Bez harmónie niet idyly. Zárukou pokojného, harmonického spolunažívania s okolím, najmä s prírodou sú mravné predpoklady a etické hodnoty. Patria k nim jednoduchosť, skromnosť, zdržanlivosť, priaznivosť. Hrdinovia, ktorí sa riadia morálkou, rozumom a srdcom, sú zárukou vnútorného pokoja a harmonického spolužitia s okolím. Seba vnímajú ako súčasť krásneho, harmonického celku. Vďaka vnútornému pokoji, ktorý z nich vyžaruje navonok, ako aj vďaka tomu, ako sa správajú a aké pestujú zvyky, idylickí hrdinovia zdokonaľujú realitu.

Výnimočné predpoklady slovenského územia Hurban vyjadruje prostredníctvom biblických symbolov. Podľa neho slovenský priestor bol cez stáročia „*Noeho korábo*m“ (s. 22), ktorý zachraňoval ostatných Slovanov utekajúcich z juhu a západu pred Gótmami, Keltmi, neskôr pred Turkami a Nemcami. V 19. storočí zase z neho vyletela holubica, ktorá „*s radosťou plnú perutí vône slovenskej vzájomnosti doniesla*“ (s. 22). Výrazom harmonického súžitia slovenského ľudu s prírodou, ako aj slovenskej prírody so slovenskou kultúrou je podľa Hurbana literatúra, čiže najvyspelejší prejav národného ducha. Podľa neho „*určiteľnosti prírodné, reflexie historické atď., sú tuho spojené s literárnym životom*“ (s. 18). Harmonické spolunažívanie slovenského človeka so slovenskou prírodou tvorca vyjadruje nasledovne: „*on je jej živý odlesk, opravdivý ohlas tých tajných, v hmote tatranskej ukrytých hlasov. On je aj v mravnom a duchovnom ohlade vysoko k nebu sa vynášajúci Kriváň, on je hlboká Terchovská dolina*“ (s. 25). Treba pritom pamätať, že bytostné spolunažívanie národa s prírodou bolo nielen prejavom romantickej estetiky, ale aj súčasťou herderovského zemepisného determinizmu, podľa ktorého patriotizmus bol otázkou zemepisu a podnebia. Pre romantikov bola príroda dielom Boha, oproti nim mestá boli dielom človeka. Podľa slovenských romantikov boli slovenské doliny pre Slovákov darom od Boha, ktorí sa vďaka tomu stali ich pravými dedičmi.¹⁶ Už Vladimír Macura poukázal na to, že „mytizace Tater přeměnila v národní svátost útvar přírodní, dílo boží“. Slovenské národné hnutie se tak ešte bezprostrednejšie spojuje s predstavou božského vyvolení“.¹⁷ Hurban podobne ako ostatní slovenskí romantici veril v prírodný mravný poriadok. Podľa neho civilizáciou neskazená tatranská príroda mala byť zdrojom a strážcom božského mravného poriadku. Slováci ako prírodný, tatranský národ mali podľa toho zosobňovať hodnoty, vďaka ktorým sa mohli povyšovať nad ostatné politicky a spoločensky vyspelejšie národy. V tomto kontexte Hurban formuluje podmienku, že iba samotní Slováci dokážu správne oceniť svoju hodnotu. Keď si chcú udržať vlastnú kolektívnu totožnosť, musia sa ohradiť voči tomu, čo o nich tvrdia iní, lebo skutočná pravda sa skrýva iba v tom, čo sami o sebe napísali: „*keď sa chce národ poznať, nesmie sa postaviť do škôl, ktoré mu iné, cudzie živly, cudzí duchovia vystavili, nesmie sa ísť poznávať*

15 Tamže, s. VIII - X.

16 Písala som o tom BILIŇSKA, Irena: Ideové východiská konštrukcie slovenského národno-politického priestoru v Spevoch Sama Chalupku. In: *Biografické štúdie*, roč. 36, Martin, 2013, s. 73.

17 MACURA, Vladimír: *Znamení zrodu : české národní obrození jako kulturní typ*. Jinočany : H & H, 1995, s. 218.

do kníh, ktoré cudzinci o ňom pispisovali, ale musí zobrať všetku svoju silu a pravdu svojho života, musí vyhrabávať sám zo svojho vlastného života, z bludov aj cností, odkrývajúc (...) šľapaje jeho dedov a pradedov“ (s. 14). Všetci, ktorých identifikácia sa zakladá na odlišnom jazyku, sú vylúčení za okraj tohto územia, podobne ako aj kultúrne dedičstvo, ktoré vzniklo v latinčine, maďarčine a nemčine.

Ďalšou vlastnosťou idylickej sémantiky je estetika našskosti, našskosť obývaného priestoru. Svet, čiže to, čo nie je naše, čo nereprezentuje naše hodnoty, najmä západná civilizácia, je pre slovenských romantikov zosobnením zla. Hurban podobne ako ostatní romantici s obľubou vyzdvihuje „naše“ vlastnosti priestoru, ktorý je odolný voči všetkému cudziemu. Ľud, ktorý stáročia pestoval slovenskú reč, a príroda, v ktorej je pamäť na čas slovanskej jednoty fungujú v Hurbanovej eseji ako prirodzené štíty, ktoré chránili slovenskú kultúru pred vonkajšími ohrozeniami, najmä pred miešaním sa s inými kultúrami. Všetko, čo je naše, národné, je úprimné, zdravé, jednoduché. Idylické toposity, ktoré Hurban zapojil do svojho diela, zaručujú, že ním zobrazené národné územie, v ktorom rozvoniava „vôňa slovanskej vzájomnosti“, pôsobí ako uzavretý herderovský ostrov.

Ďalším idylickým toposom, ktorý možno identifikovať v Hurbanovom diele je provinčnosť zobrazeného priestoru, v ktorom je možná duševná a emocionálna spriaznenosť postáv s územím. Tatranské doliny sú periférne voči štátnym centrom, ktorým podliehajú. Hurban obchádza veľké kultúrne a vládne centrá, v ktorých pôsobili Slováci. Sústreďuje sa na malé, periférne obce, mestá a mestečká, v ktorých žili takí Slováci, ktorí boli natoľko vyspelí, že sa mohli hlásiť k slovenskej národnosti. Mapuje v nich zakladané učené spoločnosti, vydavateľskú a korektorskú činnosť a najmä životnú dráhu spisovateľov, ktorí pôsobili v prospech národnej kultúry. V periférnom postavení Slovákov nachádza záruku udržania národného potenciálu: „naše životné sily sa nezmarili, a zato ostala nám budúcnosť“ (s. 9). V malom slovenskom priestore vládnu zdravé pravidlá dedinského života. Ideálom sú jednoduchí, nábožensky založení ľudia, ktorí sú slobodní, lebo nepodliehajú vášňam, rešpektujú božské a prírodné zákony. Vďaka tomu vedú milý, príjemný a bezstarostný život. Alina Witkowska hovorí o „špecifickej antropologickej konštrukcii“, ¹⁸ o novom druhu človeka – slovanského človeka z ľudu. ¹⁹ Hurbanovi ľudovi hrdinovia sú zobrazení podľa predlohy, ktorú mu zanechali Herder a Kollár, ²⁰ ktorí zobrazovali Slovanov ako ľud, ktorý miluje pokoj a pôdohospodárske práce, je spojený s územím, ktoré obýva, je pracovitý, žičlivý, pohostinný, veselý a spevavý. ²¹ Každý jednotlivec, u ktorého sa prejavujú takéto vlastnosti, je národne predurčený. Ľud totiž podľa nich zosobňuje nielen národné vlastnosti, ale aj všeobecne ľudské. Preto, ako to dokázal Tibor Pichler, v slovenskom romantizme sa ľud stal základným jadrom národa. Podľa Ireneusza Bittnera inšpiračným zdrojom pre typológiu takýchto urastených a mravných Slovanov boli antické, grécke a rímske kultúrne vzorce. ²² Slovenský ľud-národ si vie nájsť potešenie v malom, najmä v tom, čo je

18 Witkowska, c. d., s. XVI.

19 Takýto typ postáv nájdeme aj v poľskom národnom epose *Pán Tadeáš* Adama Mickiewicza.

20 Na väčšiu závislosť Kollárových názorov na Herderovi poukázal PYNSENT, B. Robert: *Slávy Herder*. In: IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana (ed.): *Ján Kollár a slovanská vzájomnosť. Genéza nacionalizmu v strednej Európe*. Bratislava : SDK SVE, 2006, s. 11 – 20.

21 HERDER, Johann Gottfried: *Myšli o filozofii dziejów*. Warszawa : PWN, 1962, s. 325.

22 BITTNER, Ireneusz: *Brodziński - historiozof*. Wrocław : PAN, 1981, s. 58 – 69.

jeho, čo je „naše“. Neľakajú ho cudzie vzory. On udržiava kontinuitu nemenného spôsobu života, lebo opatruje „šlapaje dedov a pradedov“ (s. 14). Podobne ako Kollár aj Hurban tvrdí, že Slováci vďaka tomu, že dlhé roky žili ukrytí v tatranských dolinách, ostali nezávislí a slobodní. Sú slobodní, lebo nepodľahli cudzím zlým vzorom. Nezostarli, lebo sa nepoškvrnili ako iné západoeurópske národy. Hurban mnohokrát opakuje, že Slováci sú čerství, mladí, neskazení, a preto majú nádej na slávnú budúcnosť. Harmonické zjednotenie s malým svetom a jeho zákonmi je dosahované vďaka deminutívam, ktoré zmenšujú rozmery a tvoria predstavu šťastnej blízkosti, medzi všetkými súčasťami selankového kruhu.²³ Podľa Hurbana slovenský národ je: „rastúci, nedospelý a ešte k dačomu väčšiemu sa chystajúci nepoznačuje si úzkomyseľne svoje dychy a svoje šlapaje, on sa viac smelému mládenkovi rovná, ktorý, idúc do hory, neznačí si chodníček v tej junáckej nádeji, že hocikade von potrafi“ (s. 15). Slovenský národ podľa neho je ešte len chlapec („Žiaden sa veľmi neobzerá na malého chlapca“, s. 15), mládenec, chlapčisko („Každý filister o ňom zle myslieť, ohováral ho, posmieval sa mu, lebo sa roztržitý slovenský chlapčisko do jeho filisterských regúl, do cudzinských reholí vmestiť vonkoncom neznal a nemohol“, s. 16). Detstvo, resp. nedospelosť nie sú v tomto prípade únikom od dospelosti, lež vývojovým štádiom k národnej uvedomelosti. Podľa Herdera cesta od ľudu (Volk) k národu (Nation) je prirodzeným procesom vývoja od obdobia detstva k štádiu dospelosti.²⁴ Nedospelosť a naivita sú v tomto prípade hodnoty: „Náš národ bol pred očami cudzincov len taký naoko zanedbaný chlapčisko, ktorého nedbalosť bola medzitým iba následok hlbšieho vnútorného života, ukrytých darov a moci, pre ktorý obsah svojho ducha nikdy nenachádzal radosti v prítomnosti“ (s. 16). Pre idylu je príznačný demokratický prístup k voľbe hrdinov. Idyla nehovorí o spoločenskej rovnosti, ale o rovnosti v mravnej a emocionálnej rovine.²⁵ Všetka spoločenská nespravodlivosť, zneužívanie, brutalita – ničia základy idylického poriadku.²⁶ Ich zosobnením v Hurbanovom diele sú filistri, Maďaróni, na ktorých „reguly“ nemohol pristať slovenský národ. V slovenskom romantizme sa idylické toposy stali základom mýtu ľudovosti. V Hurbanovej eseji, podobne ako v ostatných dielach slovenských romantikov, je ľud národne uvedomelý,²⁷ preto môže byť základom nielen kmeňovo-národnej, ale ideálnej slovanskej budúcnosti.

Jazyk

Pre romantikov bola pôvodným domovom Slovákov Veľkomoravská ríša, ktorá v 19. storočí dostala atribúty raja. Potom ako jej boli Slováci zbavení, ako z nej boli vyhostení, ich domovom sa stala slovenská príroda. Najdôležitejším znakom toho prírodného domova, v ktorom bola zachovaná pamäť o pôvodnom raji, je jazyk a nábožnosť. Hurban podobne ako jeho predchodcovia chápe národnú identitu úzko jazykovo. Podobne ako Herder a Kollár aj on spája národnosť „s jazykom a nie s korunou“.²⁸ Pre Herdera bol jazyk darom od Boha a v jazyku sa mal

23 Witkowska, c. d., s. XXV.

24 WOLF-POWĘSKA, Anna: *Niemiecka myśl polityczna wieku oświecenia*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1988, s. 220.

25 Witkowska, c. d., s. XI.

26 Tamže, s. XI – XII.

27 Výnimkou je *Matora* Michala Miloslava Hodžu, pozri: GOSZCZYŃSKA, Joanna: *Mit Janosika w folklorze i literaturze słowackiej XIX wieku*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 2001, s. 138 – 167.

najplnšie prejavovať národný duch. Hurban preberá od Štúra, Kollára a Herdera presvedčenie o význame ľudovej piesne a modlitby. V jeho koncepcii vydeľujú pieseň a modlitba v rodnej reči slovenské územie z priestoru mnohonárodnej monarchie, oddeľujú Slovákov od ostatých. Jazyk modlitby, ľudovej piesne a literatúry je strážcom všetkého, čo je slovenské. Náboženstvo je podľa neho depoziár pamäte o dedičstve Veľkomoravskej ríše, vďaka ktorému Slováci pretrvali ako národ a uchovali si slovanské sebauvedomenie: „*Práve keď sa na koniec schyľovala obec slovenská, dal boh Slovákom obecenstvo so sebou, dal im kresťanstvo, aby v ňom prechoval národ tento život svoj až do toho času, keď aj nášho príde poriadok*“ (s. 37). Hurban už v úvodnej časti zdôrazňuje, že jazyk a literatúra sú základnými podmienkami, „*zbrojou nebeskou*“ (s. 10), aby Slováci dosiahli „*vyšší Jeruzalem slávy, cti a národného spasenia*“ (s. 10), čiže „*slovanské nebo*“ (s. 30), ktorým je slovan-ské uvedomenie, ako aj budúce zjednotenie Slovanov: „*A toto je vyslovená túžba Slovenska, jeho viera, nádej aj jeho ustanovenie na svete. Musíme, naozaj musíme už raz prestať len na kozube svojom sa zohrievať, musíme prestať len na doline rodnej sa presúšať, musíme pretať tú reťaz skocúrkovateného života preddomného, preddo-
linového, to čičranie sa v domácom prachu a blate zanechajúc na večné veky vekov; musíme stáť na základe svojrodnom, domácom, slovenskom, čiahajúc jasným čelom do neba pravdivého života slovanského*“ (s. 29 – 30).

Romantický dejateľ odsudzuje tých Slovákov, ktorí sa s ľahkosťou učili jazyky iných národov a vedeli sa prispôbiť meniacim sa politickým okolnostiam tak, že sa zapojili „*do pásma histórie cudzieho plemena*“ (s. 37). Zaradenie slovenského územia do západnej civilizácie Hurban hodnotí ako vyhnanie z raja: „*na-stala žiaľna a smutná tma, trúchla a temná úzkosť duchovná v literárno-kresťanskom živote Slovákov*“ (s. 40). Podobne ako Herder aj on považuje obdobie scholastiky za čas, v ktorom sa národy, čiže aj Slováci vzdialili od vlastných koreňov a začali strácať svoju totožnosť. V latinskej liturgii vidí hlavnú prekážku vývoja národného vedomia Slovákov. Obdobie dominancie latinu považuje za čas utrpenia, kvôli tomu, že boli pretrhnuté spojivá so slovanskými kultúrnymi koreňmi. Podľa Hurbana „*scholastizmus bol len očistec, cez ktorý musel každý, budúcnosť svoju majúci národ prejsť, k obnove života iba tak kráčajúc*“ (s. 52 – 53). Toto obdobie pomenúva ako liturgický a kultúrny sen. Hoci priznáva, že Slováci tiež používali latinčinu, ohradzuje sa, že o latinských knihách hovoriť nebude. Z projektu národnej kultúry odstraňuje nielen latinčinu, ale aj kultúrne smery, ktoré prichádzali zo západnej Európy, dokonca aj udalosti zo všeobecných dejín. Ako rámce dejinného vývoja rešpektuje iba vybrané udalosti z lokálnych dejín, ktoré podľa neho ovplyvnili vývoj sebauvedomovania Slovákov. Poza okraj národnej kultúry vymedzuje aj spoluexistenciu Slovákov s Maďarmi a s Nemcami.

V úvodnej časti Hurban poznamenáva, že Slovákom vyčítali, že „*v lite-ratúre vždy cudzími jazykmi, v obci na cudzom poli a v právach sebe iba požičaných účinkovali a na svete nič samotorného nevystavali a neurobili*“ (s. 10). V odpovedi takéto útoky dôsledne vymedzuje za okraj slovenského kultúrneho dedičstva, vlastnej idylickej záhrady, stáročia kultúrneho, občianskeho a štátneho spolunažívania Slovákov s inými národmi a jazykmi. Maďarov nepovažuje za národ, ktorý by bol

politicky nadradený Slovákom, ale iba za jeden z viacerých v mnohonárodnom Uhorsku. Úsilie maďarských liberálov premeniť Uhorsko na jednonárodný štát oceňuje ako apokalyptický boj na život a na smrť. Viac než samotných Maďarov odsudzuje maďarónov, ktorí sú podľa neho synonymum nekultúrnosti.

Za ohradu národného života vymedzuje aj nemčinu, ktorú podobne ako maďarčinu a latinčinu považuje za hlavné prekážky pre vývoj národného jazyka. Z toho dôvodu zamlčiava aj nemeckú kultúrno-jazykovú oblasť. V predrevolučnom období sa obmedzuje na poklony voči cisárskemu dvoru Márie Terézie a Jozefa II. Z kultúrneho dedičstva Slovákov, ktoré vzniklo v nemčine, uvádza iba dielo Pavla Jozefa Šafárika *Geschichte der slavischen Sprache und Literatur, nach allen Mundarten*, ako príklad odvahy slovensko-slovanského učenca, ktorý sa nebál brániť emancipujúce sa slovanské jazyky a literatúry voči útokom zo strany nemeckých kritikov. Kriticky sa vyjadruje ku *Staroitalii slavjanskej* Jána Kollára za to, že sa príliš nechal inšpirovať nemeckými vzormi: „prešiel vo svojom staršom veku na cestu nemeckých spisovateľov, kde sa vydávajú veľké knihy s veľkými prídavkami, citátmi, vysvetlivkami a rozširovaním, a pri tom všetkom nový svet neodkrývajú“ (s. 187). Aj Michala Institorisa Mošovského kritizuje za to, že „písal ako dáky Nemeč“ (s. 107). V druhej časti diela, ktorú písal po porážke revolúcie 1848, Hurban začína kritizovať dominantné postavenie Nemcov voči Slovanom. Kritiku však nevyjadruje priamo, ale prostredníctvom úryvkov zo *Svatopluka* Jána Hollého.

Podľa Hurbana odklon od latinčiny a návrat k rodnej reči bol možný vďaka ľudu a jeho nábožnosti: „v ktorého pamäti žila živá pamiatka časov slovienskej liturgie, tých časov, ktoré sú a zostanú naveky do samostatného skúmania vecí vyšších, nebeských“ (s. 45). Vývin národného ducha na ceste k jeho sebauvedomovaniu mohla podnietiť iba náboženská túžba: „Vyššia túžba náboženská priviedla národ slovenský (...) k jednej majetnosti národnej, totiž k zrozumiteľnej reči“ (s. 46). Oslobodenie z jarma latinčiny nastúpilo vďaka návratu k liturgii v slovanskom jazyku, t. j. vďaka češtine. Ľud obývajúci tatranské údolia prijal náboženstvo, ktoré priniesli českí bratia počas náboženských vojen v 15. a 16. storočí. Podľa neho českí bojovníci za vieru našli útočisko uprostred idylicky žijúceho slovenského ľudu: „do hlbokých kolísk tatranských, hľadajúc a nachádzajúc pokojný úkryt v horúcom náručí čerstvých Slovákov“ (s. 46). V Hurbanovej koncepcii je evanjelické náboženstvo považované za pokračovanie slovanskej liturgie. Zavedenie češtiny, v ktorej podľa neho pretrvala pamäť o jazyku Cyrila a Metoda, tento slovenský dejateľ hodnotí ako návrat k rodnej reči. Evanjelické náboženstvo nazýva „duchovným pokrmom“ (s. 47), ktorý Slováci dostali od svojich bratov Čechov. Vďaka tomuto pokrmu „prišiel Slováč k tomu povedomiu, že aj on je národ“ (s. 46). Československé obdobie, napriek jazykovému súpereniu medzi slovenčinou a češtinou,²⁹ bolo východiskom k uzákoneniu spisovnej slovenčiny. Uzákonením spisovného jazyka Slováci v Hurbanovej koncepcii dosiahli úroveň plnoprávneho slovanského kmeňa. Len vďaka nemu sa pred nimi otvorila možnosť návratu do pôvodného raja, čiže do slovanskej spoločnosti.

29 GOSZCZYŃSKA, Joanna: *Wielkie spory malego narodu*. Warszawa : Elipsa, 2015, s. 27 – 40.

Hurban nepovažoval svoju súčasnosť za finále vývinu národného ducha, napriek uzákoneniu spisovného jazyka, ale iba za splnenie základnej podmienky – pre vznik ideálneho slovanského spoločenstva rovných slovanských národov. Hlásal návrat do strateného raja, v ktorom opäť bude vládnuť harmónia, mravnosť a rovnosť medzi jednotlivými kmeňmi. Uzákonením slovenského jazyka bola podľa Hurbana splnená podmienka, ktorá by mala Slovákom, ako samostatnému kmeňu, umožniť vstup do spoločnosti Slovanov. V pozadí Hurbanovho presvedčenia o zmene neutešenej súčasnosti na budúcu slávu bola viera v herderovské kolo meniaceho sa času, ktoré sa nezadržateľne točí, a národy, ktoré sú teraz nešťastné, v budúcnosti sa zobudia z dlhého sna a budú vládnuť od Jadranského mora až ku Karpatom, od Donu k Moldavsku.³⁰

Romantizmus vyjadroval nesúhlas s aktuálnym rozpoložením jednotlivca. Idyla, ktorá považuje sny za skutočnosť, poskytovala romantickým tvorcom možnosť úniku z neutešenej reality. K idylickým toposom patrí predstava „život je snom“. Ako hovorí A. Witkowska, v idylickom svete má ilúzia rovnakú hodnotu ako realita. Z tohto dôvodu sa idylická topika často spája so spoločenskou utópiou. Romantici prešli od idyly k spoločenskej a politickej utópii, ktorú považovali za cieľ dejinného vývinu. Mystifikačná identifikácia im umožňovala mystifikáciu minulosti. Vďaka tomu sa zvyšovali šance na jej návrat v budúcnosti. Mystifikácia súčasnosti zjednodušovala jej spojenie s minulosťou.³¹ Aj Hurban mohol vďaka mystifikačnej identifikácii spojiť pamäť o zlatom veku so súčasnosťou a budúcnosťou. Tvorenie utopického programu slovanského neba umožňuje kultúrny systém idylických kódov.

Zlatý vek nie je v Hurbanovej eseji iba slovanským obdobím, ale najmä slovanským. Tvorca zdôrazňoval: „*musíme tiež všetku prácu na to vynaložiť, aby sme sa ozaj objavili ako čerství kmeň slovanský, aby sme ukázali svetu aj Slovanstvu, že jesto v nás dost pôvodnej sily a že nezačíname dačo nové, ale že iba pokračujeme v živote už dávno počatom*“ (s. 10), to znamená, že Slováci pokračujú v kultúrnej tradícii, ktorú začala staroslovenská liturgia. Na viacerých miestach opakoval, že „*Najstaršia história Slovákov je zapletená do histórii ostatných Slovanov*“ (s. 33). Podľa neho národný vývoj Slovákov by mal smerovať k opätovnému budúcemu zjednoteniu s ostatnými Slovanmi. Idea slovanskej budúcnosti legitimizovala historickú diskontinuitu jeho uvažovania. Už v úvode svojho diela zdôrazňoval: „*My čerství, živí, budúcnosť majúci Slováci sa iba tak zboku ohliadať budeme na minulosť, prudko a silno svoje oči tam k nebu slovanskej budúcnosti obracajúc*“ (s. 17).

Slovenská literárna veda zdôrazňovala význam idey kontinuity národnej kultúry, ktorú mal Hurban vytvoriť. Hurban však nekompromisne stotožňoval národnosť s jazykom, preto rešpektoval iba také dianie, ktoré korešpondovalo s pamäťou o Veľkomoravskej ríši a bolo v súlade so slovanskou ideológiou. Z tohto dôvodu účelovo spretrhal kultúrne dedičstvo Slovákov tým, že z neho vynechal časti, ktoré vznikli v iných jazykoch, než bola slovenčina a čeština. Idea kontinuity sa týka výlučne dedičstva, ktoré vzniklo v jazyku, ktorý bol depozitárom

30 HERDER, Johann Gottfried: *Myšli o filozofii dziejów*. Warszawa : PWN, 1962, s. 327.

31 Bittner, c. d., s. 55.

pamäti o zlatom veku. Kontinuitu vývoja národného ducha autor podmieňuje nielen národným, ale najmä slovanským uvedomením, pomenovaným „*hrdosť slovanská*“ (s. 94), podľa neho súmerne zvyšuje národné uvedomenie. Akonáhle Slováci začali zdôrazňovať svoju jazykovú nezávislosť na češtine, začali vyjadrovať plnú spolupatričnosť so Slovanstvom: „*jednou rukou seba, druhou nebo Slovanstva chytil a v prúde najdivnejších príhod a udalostí sa týchto anjelov drží do terajšej chvíle*“ (s. 95). O plnej spolupatričnosti Slovákov so Slovanmi mal okrem prepojenia na Veľkú Moravu svedčiť ľudový charakter slovenského spoločenstva, ktorý bol odolný voči neslovanským vplyvom.

Posledná časť diela *Slovensko a jeho život literárny*, napísaná po revolúcii 1848, je apoteózou Slovanstva.³² Hurban sa plne stotožňuje s posolstvom troch veľikánov a podriaďuje národnú ideu idei slovanskej: „*slovanský kmeň má túžbu slovanskú*“ (s. 139). Hurban postuloval stvorenie národnej, slovenskej a slovanskej filozofie.³³ V porevolučnom období tento národnostný dejateľ zastáva názor, že Slovania by mali v budúcnosti dospieť k prijatiu jednej spisovnej reči:³⁴ „*Pokým sa Slovania dobrovoľne alebo silou morálno-vedeckej prevahy jedného nárečia opanovať majúceho vyššie pole slovanskej literatúry nezjednotia, do toho času nech sa usilujú všetky kmene len o to, aby sa čo najlepšie vo svojich nárečiach vzdelali a uspôsobili k prijatiu jednej spisovnej slovanskej reči*“ (s. 183).³⁵

Ústredné miesto v Hurbanovej koncepcii nezastávajú jeho súčasníci, ktorým okrem Štúra – kodifikátora spisovnej slovenčiny – venuje len krátku informáciu. Dominantné postavenie v jeho koncepcii zastávajú traja apoštoli Slovanov: Ján Kollár, Pavol Jozef Šafárik a Ján Hollý, ktorí prinavrátili Slovákom pamäť o zlatom veku, najmä o tom, aký význam pre Slovanstvo malo slovenské územie a slovanský ľud. Kollára chváli za ideu slovanskej jednoty, Hollého za to, že ostatných Slovanov nazýva Slovákmí, a Šafárika za jeho výskumy slovanských starožitností. Hurbanova esej je obranou nielen slovenského jazyka a národnej literatúry, ale aj obranou kultúrnej úrovne Slovanov: „*Šafárik ukázal Slovanstvu, že má krásne základy k chrámu vzdelanosti. V tejto histórii sa ale nielen Slovanom, lež hlavne i cudzincom, ktorí toľko o Slovanoch popisali, a predsa mali také malé známosti o národných dôležitostiach, oči otvorili, a od toho času sa na západe zo dňa na deň viac strácali z nemeckej literatúry tamtie ohavné súdy o Slovanoch*“ (s. 200).

Slovanské sebauvedomenie je príslubom idealizovanej slovanskej budúcnosti. Treba zdôrazniť, že napriek tomu, že Hurbanova esej bola koncipovaná ako obrana slovenského spisovného jazyka, v súlade s Kollárovou koncepciou považoval Slovákov za jeden z kmeňov slovanského národa. Oproti Kollárovi však považuje slovenský jazyk za ústredné nárečie Slovanov: „*Slovensko sme označili ako ojaztnú kolísku Slovanov, o tom svedčí mimo historických dát i slovanský jazyk, ktorý je ako centrum všetkých slovanských nárečí, z ktorého je najbližšia cesta ku všetkým*

32 Joanna Goszczyńska píše o nadradenom slovanskom vlastenectve slovanských romantikov voči národnému patriotizmu – GOSZCZYŃSKA, Joanna: *Synowie Słowa. Myśl mesjanistyczna w słowackiej literaturze romantycznej*. Warszawa : Wydawnictwo UW, 2008, s. 26.

33 GOSZCZYŃSKA, Joanna: Inspiracje romantyków słowackich polską myślą filozoficzną. In: *Kontakty*, roč. 15, 2017, s. 25.

34 Táto požiadavka korešponduje s neskorším Štúrovým postulátom na prijatie ruštiny ako jazyka všetkých Slovanov.

35 Tvrdenie o budúcom slovanskom jazyku Hurban umiestnil v poznámke, vysvetlivke k svojmu textu.

12 *a ku ktorému je najbližšie od všetkých*“ (s. 139). Takéto centrálné postavenie slovenčiny korešpondovalo s romantickým mýtom strediu.

roč. 65, 2018, č. 1

Idea slovanského neba, ktorú prevzal z Kollárovej *Slávy dcéry*, je nielen predpoveďou budúceho zjednotenia, ale aj náhradou spretrhanej historickej continuity. Mýtická koncepcia času umožňuje Slovákom dosvedčiť jednotu so všetkými zaslúžilými Slovanmi, ktorí pôsobili v minulosti. Všetci slovenskí tvorcovia sú: „*Jedny ústa génia národného a títo všetci svedčia, že slovenský kmeň jednak má túžbu slovanskú, jednak ako taký chce byť platným vo svojej spoločnej rodine, dôstojný štep na velebnom kmeni*“ (s. 139 – 140). Podľa Ivana Čolovića „[m]ýtický diskurz umožňuje zapojiť jedinca do večnej prítomnosti kolektívneho trvania“.³⁶ Vďaka tomu už teraz môžu Slováci zakúsiť existenciu v slovanskom nebi, ktoré plne nastúpi po zjednotení všetkých Slovanov. Ako poukazuje T. Horváth „[s]vet kresťanských dejín spásy a dejín literárneho života (rovnako ako svet heglovského a ‚luteranského‘ ducha...) sú teda úzko prepojené – taktiež to vidíme v tom, že Hurbanova práca *Slovensko* opisuje ‚ducha slovenského‘ činného ‚pri diele svojho zbavenia‘ (s. 131), t. j. píše príbeh návratu slovenského ducha k sebe samému, čiže príbeh jeho sebauvedomovania, ktorý je príbehom spásy, ‚zbavenia‘ (nás Slovákov)“.³⁷ Spásu a nebo si však zaslúžia iba tí, ktorí sú národne angažovaní a slovansky uvedomelí.

Utopická predstava slovanskej budúcnosti, návratu zlatého veku je ústredným kultúrno-ideologickým projektom v Hurbanovom diele a odpoveďou na ohrozenie zo strany iných národov. Aby autor mohol zdôvodniť, že slovanská idea ovplyvňovala celé tisícročné dejiny Slovákov, fragmentarizuje národné dedičstvo a zbavuje ho maďarsko-nemecko-latinského kontextu, v ktorom sa formovalo cez stáročia. Continuitu nahradzuje utopickou argumentáciou v mene budúcej jednoty Slovanov. Podľa Herdera a Kollára majúce nastúpiť slovanské obdobie by malo byť štádiom skutočného človečenstva. Významný vplyv na romantické predstavy o národnom uvedomení Slovákov, ako aj iných Slovanov, mali idealizujúce Herderove tvrdenia. Napriek tomu, že mali bližšie k mýtologickej historiografii než k skutočným vedeckým zisteniam, stali sa základom ideológie slovanských národov.³⁸

Jozef Miloslav Hurban prevzal od svojich predchodcov kultúrny systém idylických kódov, ktoré mu poslúžili ako argumentácia pre jeho ideu continuity vývinu národného ducha a utopický program, ktorý bol súčasťou nálad, ktoré prevládali v prostredí slovenských romantikov v druhej polovici štyridsiatych rokov a najmä po revolúcii roku 1848. Jeho cieľom bolo zostavenie a ohodnotenie príkladov existencie národného sebauvedomenia v dejinách prostredníctvom zostavenia a interpretácie slovenského písomníctva. V dôsledku toho, že dôsledne spájal národnosť s jazykom, vynechal zo svojho projektu kultúrne dedičstvo Slovákov, ktoré vzniklo v latinčine, nemčine a maďarčine a spretrhal continuitu vývinu kultúry vlastného

36 ČOLOVIĆ, Ivan: *Polityka symboli Eseje o antropologii politycznej*. Kraków : Universitas, 2001, s. 30.

37 HORVÁTH, Tomáš: *My a TA3 (Hurbanovo Slovensko)*. In: *Rétorika histórie*. Bratislava : Veda, 2002, s. 182.

38 MOROZ-GRZELAK, Lilla: Herderowska filozofia dziejów w „przebudzeniu” narodów słowiańskich. In: *Sofia*, 2006, č. 6, s. 16.

národa. Idylické toposy a mystifikácia mu umožnili nahradiť zákony historického vývinu a spojiť pamäť o zlatom veku so súčasnosťou a s utopickou predstavou slovanskej budúcnosti. Podľa Marie Bobrownickej v slovenskej ideológii došlo v devätnástom storočí k zmene idey politickej na utopický mýtus a k premiešaniu oboch.³⁹ V mene romantickej idey vývinu národného ducha, ktorého vývin je podmienený výlučne literárnymi prejavmi v národnom jazyku, Hurban zbavil slovenskú kultúru komplikovaných vývinových interferencií a mnohokultúrnosti. Tieto faktory nahradil utopickou slovanskou ideou, ktorá je postavená na romantických mýtoch, najmä na veľkomoravskom mýte, mýte tisícročnej poroby, mýte ľudovosti a mýte strediu. Idylické toposy sú neodlučiteľnou súčasťou týchto mýtov.

Ako hovorí A. Witkowska, identifikačné úsilie, t. j. stanovenie vlastností národného charakteru sa najčastejšie konalo prostredníctvom idylických hodnôt, predstáv a symbolov, lebo idylické sny o budúcnosti sa týkajú základných otázok existencie človeka a národného kolektívu. V romantizme bol idylický jazyk základom národnej mytológie a kľúčom k odpovedi na otázku, kto sme?⁴⁰ Podľa Andreja Findora „[v]yretušovaný obraz slovenských dejín začínajúcich sa Veľkou Moravou a pokračujúcich po tisícročnom ‚skoku‘ v 19. storočí ‚národného obrodzenia‘ sa stane nadhlo ak nie jediným, tak neustále prítomným a príznačným modelom, proti ktorému museli zaznieť kritické hlasy ešte v 90. rokoch 20. storočia“.⁴¹ Analýza idylických motívov v Hurbanovom diele ukazuje, že kontinuitu národného kultúrneho dedičstva, tvorca postavil na večne prítomných idylických toposoch, ktoré mu umožnili konštruovať fiktívnu predstavu slovanskej nepretržitosti od čias Veľkej Moravy až po 19. storočie. Národné kultúrne dedičstvo podriadil idej kolektívnej totožnosti, ktorá podľa neho mala byť ľudová a slovanská, čím ju výrazne oklieštil a ochudobnil. Nie je v tom veľmi originálny, lebo v značnej miere využíva názory svojich predchodcov, najmä Herdera a Kollára.

Pochvala našskosti, periférnosti, nedospelosti, harmonického spolunážívania s prírodou, spoluexistencie na pomedzí zlatého veku a slovanského neba, sú konštitutívnymi zložkami idylického kultúrneho kódu. Idylické toposy v Hurbanovom diele nahrádzujú to, čo zámerne vynechal, resp. spretrhal, čiže dejiny a historickú skúsenosť Slovákov. Dekonstrukcia idylických toposov v jeho eseji ukazuje, ako Hurban vytvoril vo svojom diele nie ideu kontinuity národného dedičstva, ale koncepciu herderovského národného ostrova, ktorý vďaka mystifikačnému prístupu k dejinám mohol tvoriť ilúziu kontinuity vývoja medzi zlatým vekom, súčasnosťou a budúcnosťou, ktoré spája utopický rámec slovanského neba.

39 BOBROWNICKA, Maria: *Pogranicza w centrum Europy*. Kraków: Universitas, 2003, s. 75.

40 Witkowska, c. d., s. XXXIX.

41 FINDOR, Andrej: Tisícročná poroba? In: KREKOVÍČ, Eduard – MANNOVÁ, Elena – KREKOVÍČOVÁ, Eva (eds.): *Mýty naše slovenské*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2005, s. 73.

- BILIŇSKA, Irena: Ideové východiska konštrukcie slovenského národno-politického priestoru v Spevoh Sama Chalupku: In: *Biografické štúdie*, roč. 36, Martin, 2013, s. 58 – 78.
- BITTNER, Ireneusz: *Brodziński – historiozof*. Wrocław : PAN, 1981.
- BOBROWNICKA, Maria: *Pogranicza w centrum Europy*. Kraków : Universitas, 2003.
- ČOLOVIĆ, Ivan: *Polityka symboli Eseje o antropologii politycznej*. Kraków : Universitas, 2001.
- EMPSON, William: *Some Versions of Pastoral*. London : Penguin Books, 1966.
- FINDOR, Andrej: Tisícročná poroba? In: KREKOVIČ, Eduard – MANNOVÁ, Elena – KREKOVIČOVÁ, Eva (eds.): *Mýty naše slovenské*. Bratislava : Academic Electronic Press, 2005, s. 71 – 76.
- GOSZCZYŇSKA, Joanna: *Mit Janosika w folklorze i literaturze słowackiej XIX wieku*. Warszawa : Uniwersytet Warszawski, 2001.
- GOSZCZYŇSKA, Joanna: *Synowie Słowa. Myśl mesjanistyczna w słowackiej literaturze romantycznej*. Warszawa : Wydawnictwo UW, 2008.
- GOSZCZYŇSKA, Joanna: *Wielkie spory małego narodu*. Warszawa : Elipsa, 2015.
- GOSZCZYŇSKA, Joanna: Inspiracje romantyków słowackich polską myślą filozoficzną. In: *Kontakty*, roč. 15, 2017, s. 21 – 30.
- HERDER, Johann Gottfried: *Myśli o filozofii dziejów*. Warszawa : PWN, 1962.
- HORVÁTH, Tomáš: My a TA3 (Hurbanovo Slovensko). In: *Rétorika histórie*. Bratislava : Veda, 2002, s. 177 – 188.
- HURBAN, Jozef Miloslav: *Slovensko a jeho život literárny*. Bratislava : Tatran, 1972.
- CHMEL, Rudolf: *Dejiny slovenskej literárnej kritiky*. Bratislava : Tatran, 1991.
- MACURA, Vladimír: *Znamení zrodu : české národní obrození jako kulturní typ*. Jinočany : H & H, 1995.
- MARINELLI, Peter V.: *Pastoral. The Critical Idiom*. London : Methuen Books, 1971.
- MOROZ-GRZELAK, Lilla: Herderowska filozofia dziejów w „przebudzeniu” narodów słowiańskich. In: *Sofia*, roč. , 2006, č. 6, s. 15 – 26.
- PYNSENT, B. Robert: Slávy Herder. In: IVANTYŠYNOVÁ, Tatiana (ed.): *Ján Kollár a slovenská vzájomnosť. Genéza nacionalizmu v strednej Európe*. Bratislava : SDK SVE, 2006, s. 11 – 20.
- ŚNIEŻKO, Dariusz: Sielanka jako teoria fikcji. In: DĄBKOWSKA-KUJKO, Justyna – KRAUZE-KARPIŇSKA, Joanna (eds.): *Staropolskie Arkadie*. Warszawa : IBL, 2010, s. 12 – 22.
- WITKOWSKA, Alina: Wstęp. In: WITKOWSKA, Alina: *Idylla polska. Antologia*. Wrocław – Warszawa – Kraków : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1995, s. III – LVI.
- WOLF-POWĘSKA, Anna: *Niemiecka myśl polityczna wieku oświecenia*. Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 1988.
- ZALESKI, Marek: *Echa idylli w literaturze polskiej doby nowoczesności i późnej nowoczesności*. Kraków : Universitas, 2007.

Mgr. Irena Bilińska, PhD.
Uniwersytet Warszawski
Studium Europy Wschodniej
ul. Krakowskie Przedmieście 26/28
00 – 927 Warszawa
Polsko
e-mail: ir.bilinska@gmail.com